

Människohandel

Granskning av handläggningen av
människohandelsärenden under 2012-2013

Tillsynsrapport 2015:2
Utvecklingscentrum Göteborg
Maj 2015 (ÅM-A 2014/0370)

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
1.1	Uppdraget	3
1.2	Sammanfattning	3
2	Om människohandelsbrottet.....	4
2.1	Straffbestämmelsen	4
2.2	Allmänt om lagföring.....	4
3	Arbetets bedrivande.....	5
3.1	Projektorganisation	5
3.2	Urval	5
3.3	Metod och arbetsätt	5
4	Iakttagelser vid granskningen	7
4.1	Brottets rubricering.....	7
4.2	Anmälningförfarandet	8
4.3	Förundersökningen	8
4.3.1	Ärendenas status vid granskningstillfället.....	8
4.3.2	Målsägande.....	9
4.3.3	Skadedokumentation.....	9
4.3.4	Förhör med målsäganden.....	9
4.3.5	Målsägandebiträde.....	9
4.3.6	Misstänkt.....	9
4.3.7	Dokumenterade direktiv	10
4.3.8	Preliminär gärningsbeskrivning	10
4.3.9	Tvångsmedel	10
4.3.10	Andra brottstyper som kan ha påverkat handläggningstiden samt förekomsten av köp av sexuell tjänst	10
4.3.11	Tolk.....	10
4.3.12	Förstärkt åklagarfunktion.....	10
4.3.13	Internationell rättslig hjälp i brottmål (rättslig hjälp) och annat samarbete med utländska myndigheter	11
4.3.14	Ärendefördelning mellan internationella åklagarkammare och allmänna åklagarkammare.....	11
4.3.15	Åtal och fällande dom	11
5	Slutsatser	12
5.1	Inledning	12
5.2	Ledning av förundersökning	12
5.3	Dokumenterade direktiv.....	13
5.4	Preliminär gärningsbeskrivning	14

5.5	Tvångsmedel.....	15
5.6	Skadedokumentation	15
5.7	Förhör med målsägande.....	15
5.8	Dokumentation av förhör	16
5.9	Målsägandebiträde	17
5.10	Förstärkt åklagarfunktion	17
5.11	Behov av metodstöd	18
6	Beslut.....	19

1 Inledning

1.1 Uppdraget

Utvecklingscentrum Göteborg, UCG, fick i Åklagarmyndighetens verksamhetsplan 2014 (se A2.25) i uppdrag att genomföra en tillsyn av människohandelsärenden. Enligt uppdraget skulle samtliga ärenden under 2012 och 2013 granskas. Syftet med granskningen var att uppmärksamma eventuella brister, säkerställa enhetlighet i handläggningen och att identifiera framgångsfaktorer för att öka lagföringen.

Tillsynen har genomförts i enlighet med en beslutad projektplan. Av planen framgår att granskningsiakttagelserna även ska utgöra en del av beslutsunderlaget vid ett framtida ställningstagande till om det finns behov av en handbok om hur människohandel lämpligen bör utredas.

1.2 Sammanfattning

UCG har under andra halvåret 2014 och de två första månaderna 2015 bedrivit ett omfattande gransknings- och analysarbete. Förutom brott rubricerade som människohandel har även brott rubricerade som grovt koppleri granskats för att säkerställa att alla brott avseende människohandel (även ev. felrubricerade brott) ingått i granskningsmaterialet.

Det beställda materialet omfattade vid starten av granskningen totalt 62 ärenden, varav 49 avsåg människohandel och 13 grovt koppleri. Brotten var rätt rubricerade. Av det slutliga granskningsmaterialet kunde konstateras att 24 ärenden handlagts vid de internationella åklagarkamrarna och övriga 25 vid de allmänna åklagarkamrarna.

Granskningsmaterialet avser förhållandevis få ärenden och i endast tre ärenden har åtal för människohandel väckts. Det har därför inte varit möjligt att identifiera några andra framgångsfaktorer än redan kända.

Granskningsmaterialet medger dock två säkra slutsatser. Den första är att framställa till domstol om att förordna målsägandebiträde har avgivits i för få ärenden. Den andra är att fler ärenden än vad som följer av Åklagarmyndighetens föreskrifter (2005:5) om åklagarkamrarnas lokalisering och verksamhetsområden har handlagts vid allmänna åklagarkammare.

2 Om människohandelsbrottet

2.1 Straffbestämmelsen

Den aktuella straffbestämmelsen i 4 kap. 1 a § brottsbalken har ändrats vid flera tillfällen och har sedan den 1 juli 2010 följande lydelse.

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

2.2 Allmänt om lagföring

Det är ett känt faktum att få åtal för människohandel leder till fällande dom. I rapporten Människohandel – delredovisning av ett projekt, Domar 2009-2012, Internationella åklagarkammaren i Göteborg, oktober 2013 (ÅM-A 2013/1731) beskrivs svårigheterna att utreda och lagföra denna typ av brott.

I rapporten konstateras bl. a. att den vanligaste typen av åtal för människohandel är människohandel för sexuella ändamål och att domstolarna i stor utsträckning har bedömt de åtalade gärningarna som koppleri och grovt koppleri (i stället för människohandel).

Människohandel är en brottstyp som är särskilt integritetskränkande och typiskt sett är förenad med bevissvårigheter. Det bör därför ställas höga krav på förundersökningsledarens kompetens och förmåga att samverka effektivt med Polisen för att säkra bevisning och att hålla handläggningstiderna så korta som möjligt.

3 Arbetets bedrivande

3.1 Projektorganisation

Vice överåklagare Mikael Björk har varit projektansvarig. Kammaråklagarna Tord Josefson och Kristina Ehrenborg Staffas har varit projektledare respektive biträdande projektledare. Den projektansvarige och båda projektledarna har deltagit i gransknings- och analysarbetet. Åklagarna har under granskningsarbetets gång samrått om uppkomna gränsdragningsfrågor för att säkerställa enhetliga granskningsbedömningar.

Vidare har även fil. dr. Emma Roos af Hjelmsäter och administratören Gunn Sjögren medverkat i arbetet.

3.2 Urval

Granskningen har, som nämnts ovan, avsett förundersökningar avseende brott rubricerade som människohandel och grovt koppleri. Ärendena har med hjälp av Åklagarmyndighetens dåvarande planeringsavdelning identifierats i ärendehanteringssystemet Cåbra. Granskningen har avsett både pågående och avslutade förundersökningar.

3.3 Metod och arbetsätt

Inledningsvis beställdes samtliga handlingar i respektive ärende. Med samtliga handlingar avsågs en komplett utskrift av den elektroniska akten jämte dagboksblad i Cåbra och en kopia av handlingarna från förundersökningen inklusive sidomaterial. Beställningarna skickades till de åklagarkammare där ärendena handlagts. Det beställda materialet levererades på ett föredömligt sätt.

Akterna granskades därefter utifrån en granskningsmall (se bilaga) innehållande såväl allmänna frågor som frågor specifika för brottstypen. Mallen kvalitetssäkrades och användes vid en inledande provgranskning före det egentliga granskningsarbetet.

De ärenden som handlagts vid de internationella åklagarkammarna i Malmö och Stockholm granskades där. Övriga ärenden granskades i UCG:s lokaler.

Den projektansvarige och projektledaren sammanträffade efter avslutad granskning med chefsåklagaren, vice chefsåklagaren och de handläggande åklagarna vid Internationella åklagarkammaren i Göteborg respektive Malmö. Samtliga tre granskare träffade även chefen för Internationella åklagarkammaren i Stockholm. Vid sammanträffandena redogjordes kortfattat för granskningsiakttagelserna och diskuterades bl. a. behovet av en handbok eller annat metodstöd.

Fil. dr. Emma Roos af Hjelmsäter har gjort den efterföljande statistiska bearbetningen.

Arbetet med att analysera det statistiska materialet och att skriva rapporten utfördes under tiden januari-april 2015.

4 Iakttagelser vid granskningen

4.1 Brottets rubricering

I straffbestämmelsen beskrivs människohandel som utnyttjande av andra människor i varierande syften. Det kan vara fråga om utnyttjande för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte. Det som avses med "annan verksamhet" kan t.ex. vara tiggeri och stöld. Dessa olika typer av utnyttjandesituationer har olika brottskoder¹.

Det kan konstateras att brotten i majoriteten av ärendena inledningsvis har avsett människohandel för sexuella ändamål. I andra ärenden har det varit fråga om tvångsarbete. Några få ärenden har avsett andra typer av människohandel. Brotten har i två ärenden rubricerats som koppleri och grovt koppleri.

I vissa fall har brottet inledningsvis fått en rubricering som avsett andra typer av brott, t.ex. människorov. Dessa rubriceringar har dock under utredningens gång ändrats till människohandel.

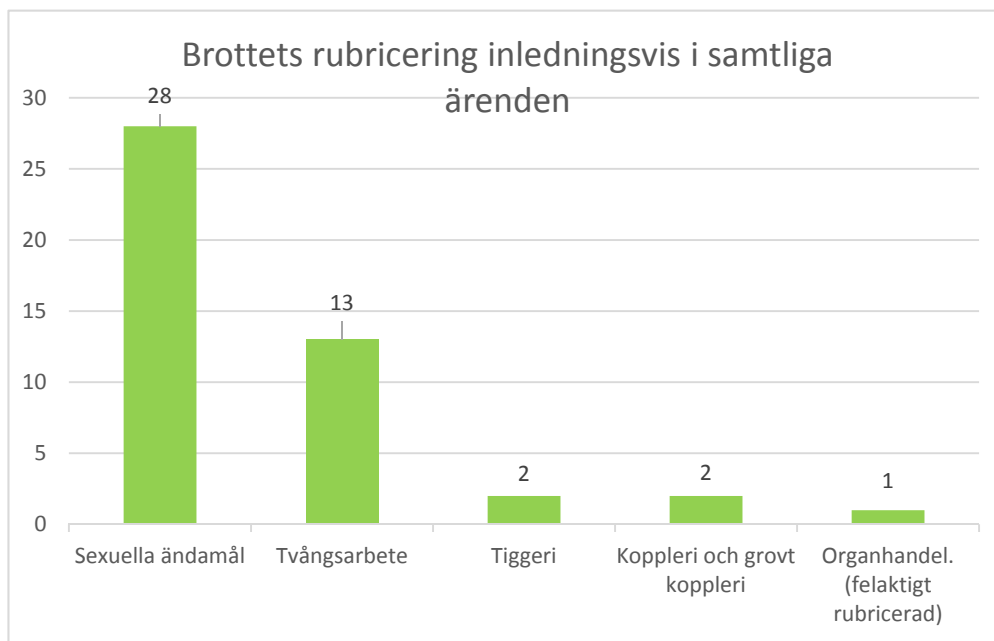
Brottet har inledningsvis fått en korrekt rubricering i 31 ärenden, i åtta ärenden har rubriceringen inte varit korrekt och i tio ärenden har det inte kunnat bedömas om brottet fått en korrekt rubricering.

Brottet har fått ändrad rubricering i sex ärenden och i 43 ärenden har rubriceringen kvarstått.

---

¹ Se Brå, Kodning av brott, Anvisningar och regler (fr. o m den 3 juni 2013 Klassificering av brott, Anvisningar och regler).

I sammanlagt 49 ärenden har 28 brott inledningsvis rubricerats som människohandel för sexuella ändamål, 13 som människohandel för tvångsarbete, två som människohandel för tiggeri, ett – felaktigt – som människohandel för organhandel samt två som koppleri och grovt koppleri.

4.2 Anmälningförfarandet

Den mest frekventa anmälaren är Polisen (27 ärenden). Därefter följer målsäganden (nio ärenden).

Brottet har vid 14 tillfällen upptäckts genom att målsäganden sökt hjälp. Vid ytterligare fyra tillfällen har målsäganden själv tagit kontakt med Polisen. I sju ärenden har människohandel upptäckts i samband med annat brott.

4.3 Förundersökningen

4.3.1 Ärendenas status vid granskningstillfället

I 41 ärenden var förundersökningen nedlagd. I ett ärende pågick förundersökningen och i ett annat ärende var förundersökning inte inledd.

I tre ärenden var förundersökningen polisledd och i tre ärenden hade åtal väckts. Samtliga åtal har väckts av åklagare vid internationell åklagarkammare.

4.3.2 Målsägande

I 46 ärenden uppgår antalet målsägande till sammanlagt 146. Ett av dessa ärenden avser människohandel för tvångsarbete med 71 målsägande. I tre ärenden saknas uppgifter om målsägande.

I två ärenden är målsägandens ålder 0-14 år, i elva ärenden är åldern 15-17 år och i 31 ärenden är åldern 18 år eller äldre. I tre ärenden är målsägandens ålder okänd och i två ärenden saknas uppgift om målsägandes ålder.

Relationerna mellan målsägandena och de misstänkta varierar. I tio ärenden ingår målsäganden och den misstänkte i samma familj. I 36 ärenden är det en spridning mellan annan släktskap och övriga kontakter, exempelvis kontakt via internet, genom bekanta och vid krogbesök. I tre ärenden saknas uppgifter.

När det gäller målsägandenas medborgarskap är det en jämn fördelning mellan gruppen inom EU och gruppen utom EU (drygt 20 i varje grupp). Svenskt medborgarskap förekommer i två ärenden. I några ärenden saknas uppgift.

Manliga målsägande förekommer i 13 ärenden. I övriga 36 ärenden är målsägandena kvinnor.

Tillfälligt uppehållstillstånd (TUT) för målsäganden har beviljats i elva fall. Det bör dock påpekas att det i majoriteten av ärendena inte har varit aktuellt att ansöka om TUT.

4.3.3 Skadedokumentation

I de flesta ärendena (31) finns det ingen dokumentation om skador. I några enstaka ärenden har polis dokumenterat skador och i ett annat ärende har målsäganden sökt sjukvård.

4.3.4 Förhör med målsäganden

I de ärenden där flera målsägandeförhör hållits har endast det första förhöret med respektive målsägande granskats. Dessa förhör har i huvudsak dokumenterats i referatform.

Vid de allra flesta förhören har endast förhörspersonen och förhørsledaren varit närvarande. Åklagare har varit närvarande vid ett tillfälle.

Målsäganden har i 29 ärenden medverkat under hela förundersökningen. I sju ärenden har målsäganden endast medverkat i inledningskedet.

4.3.5 Målsägandebitråde

Målsägandebitråde har varit närvarande vid målsägandeförhör endast i ett fåtal ärenden. I ett ärende har en särskild företrädare varit närvarande vid förhör.

4.3.6 Misstänkt

I 35 ärenden förekommer en eller två misstänkta. Det saknas uppgift om att någon misstänkt har varit under 18 år.

I elva ärenden har förhör hållits med de misstänkta och i ungefär hälften av dessa ärenden (fem) har offentlig försvarare varit närvarande.

De misstänkta är huvudsakligen män. Så förhåller det sig i 26 ärenden. I endast tre ärenden förekommer kvinnliga misstänkta. I några ärenden förekommer både manliga och kvinnliga misstänkta. I några ärenden är den misstänktes kön okänt.

4.3.7 Dokumenterade direktiv

Dokumenterade direktiv har lämnats i 19 ärenden.

4.3.8 Preliminär gärningsbeskrivning

Preliminära gärningsbeskrivningar har förekommit i tre ärenden.

4.3.9 Tvångsmedel

Reella tvångsmedel (exempelvis husrannsakan och beslag) har förekommit i nästan dubbelt så många fall som personella tvångsmedel (exempelvis anhållande och häktning). Reella tvångsmedel har förekommit i 16 ärenden och personella tvångsmedel i nio ärenden.

Hemliga tvångsmedel (exempelvis hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation) har förekommit i fyra ärenden.

4.3.10 Andra brottstyper som kan ha påverkat handläggningstiden samt förekomsten av köp av sexuell tjänst

Det har i endast några få fall förekommit andra förundersökningar som kan ha påverkat handläggningstiden. I dessa ärenden har det varit fråga om grov kvinnofridskränkning, grovt koppleri och våldtäkt.

Det har endast undantagsvis förekommit förundersökningar avseende köp av sexuell tjänst eller köp av sexuell handling av barn.

4.3.11 Tolk

I sammanlagt 32 ärenden har tolk använts. I 24 ärenden är det målsäganden som har haft tolkbehov. I sex ärenden har både målsäganden och den misstänkte haft ett sådant behov.

4.3.12 Förstärkt åklagarfunktion

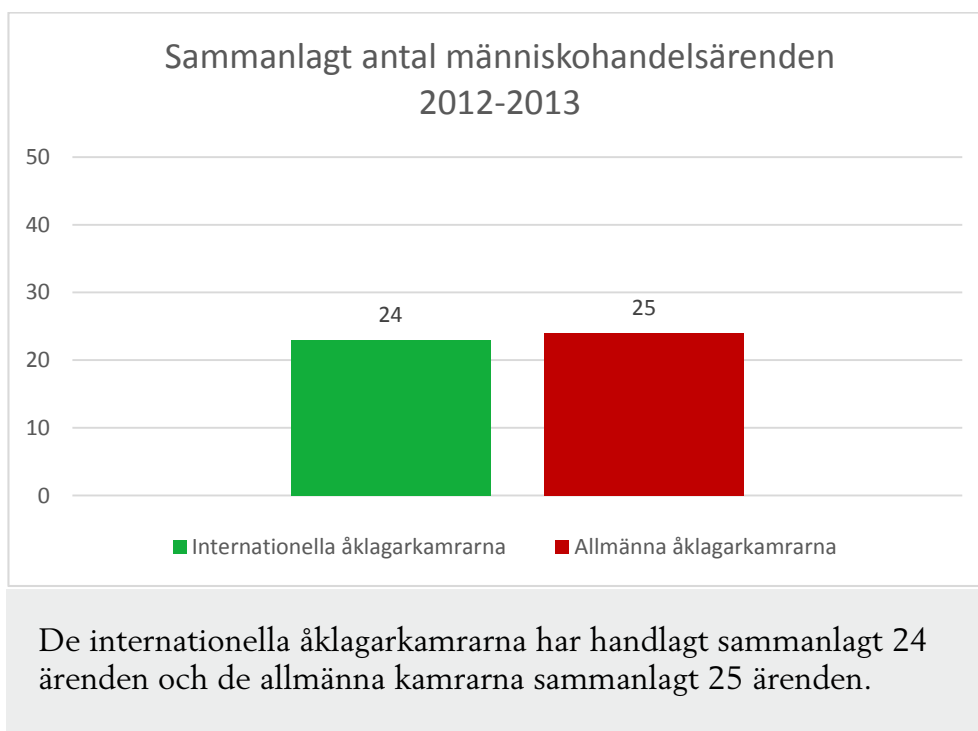
Åklagarfunktionen har varit förstärkt i fyra ärenden.

Cheferna, de vice cheferna och de handläggande åklagarna vid de internationella åklagarkamrarna har muntligen uppgivit att detta främst beror på resursbrist. Det finns dock ett allmänt önskemål om att förstärkning ska ske i större omfattning.

4.3.13 Internationell rättslig hjälp i brottmål (rättslig hjälp) och annat samarbete med utländska myndigheter

Rättslig hjälp har förekommit i tre ärenden. Dessa ärenden har handlagts av åklagare vid internationell åklagarkammare. I 14 ärenden har det förekommit annat samarbete med utländska myndigheter.

4.3.14 Ärendefördelning mellan internationella åklagarkammare och allmänna åklagarkammare

Dokumenterade samråd mellan de internationella och allmänna åklagarkamrarna om var ärendena ska handläggas är sällsynta.

4.3.15 Åtal och fällande dom

I tre ärenden har åtal väckts för människohandel. Samtliga åtal har bifallits.

5 Slutsatser

5.1 Inledning

Ifrågarande typ av förundersökningar kräver ofta betydande polisresurser. Förutom fysisk spaning, som kan pågå under längre tid, krävs resurser för översättning, tolkning, telefonavlyssning och utredningsåtgärder i de brottsutsattas hemländer.

Förundersökningarna är vidare ofta komplicerade och fordrar särskild kompetens hos både handläggande poliser och åklagare. Det är därför betydelsefullt att erfarna åklagare och förhållare handlägger ärendena och att byte av personal inte sker mer än undantagsvis.

Det krävs vidare att polis och åklagare har gemensamma prioriteringar för att nå snabbhet, enhetlighet och effektivitet i handläggningen.²

De granskade 49 ärendena är få. Det är därför inte möjligt att dra några säkra slutsatser om goda utredningsrutiner och att identifiera några framgångsfaktorer som inte är kända sedan tidigare.

Gransknings- och analysarbetet tillsammans med i andra sammanhang vunna erfarenheter medger dock de slutsatser som anges i de följande avsnitten 5.2-5.11.

5.2 Ledning av förundersökning

Åklagarmyndighetens styrdokument avseende fördelningen av ärenden mellan de internationella och allmänna åklagarkammarna har inte följts fullt ut

I den konsoliderade versionen av Åklagarmyndighetens föreskrifter (ÅFS 2005:5) om åklagarkamrarnas lokalisering och verksamhetsområden som gällde t.o.m. den 30 september 2014 fanns bl. a. en förteckning över vilka ärendetyper som skulle handläggas vid de internationella åklagarkammarna.³

Förteckningen kan inte tolkas på annat sätt än att människohandelsärenden enligt huvudregeln skulle handläggas vid dessa kammare.⁴

---

² Jfr Ett "bästa arbetssätt" för vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn - Promemoria över det arbetssätt som utvecklats i metodutvecklingsprojektet, Utvecklingscentrum Göteborg, april 2013.

³ Fr.o.m. den 1 oktober 2014 gäller Åklagarmyndighetens föreskrifter (2014:4) om indelningen av den operativa verksamheten. Dessa föreskrifter innehåller dock samma förteckning som i de upphävda föreskrifterna.

⁴ Samma slutsats har Gränssnittsutredningen dragit i sin rapport Översyn av gränssnittet mellan IÅK och allmänna kammare, juni 2013 (ÅM-A 2012/0964), s. 8.

Trots det anförda har hälften av de granskade ärendena handlagts vid de allmänna åklagarkamrarna. Det är svårt att dra några säkra slutsatser om i vilken mån detta har påverkat ärendehandläggningen och utgången i respektive ärende. En slutsats kan dock försiktigtvis dras, nämligen den att ytterligare förundersökningsåtgärder hade kunnat vidtas i *vissa* av de ärenden som handlagts vid de allmänna åklagarkamrarna.

Av de granskade ärendena framgår att typen av företagna utredningsåtgärder delvis skiljer sig åt mellan de internationella och allmänna åklagarkamrarna. I tre ärenden har åtal för människohandel väckts av åklagare vid internationell åklagarkammare. I dessa ärenden har hemliga tvångsmedel förekommit, rättslig hjälp begärts och andra kontakter med utlandet tagits. Detta kan jämföras med ärendena som handlagts vid de allmänna åklagarkamrarna där inga hemliga tvångsmedel använts och inte heller begäran om rättslig hjälp förekommit.

De åklagare vid de internationella åklagarkamrarna som handlägger människohandelsärenden är typiskt sett specialiserade och har bl. a. därför särskild kompetens att leda förundersökningar angående denna komplicerade och allvarliga brottstyp som ofta har internationell anknytning.

De inledande utredningsåtgärderna är ofta av avgörande betydelse för om brottsutredningen ska bli framgångsrik och leda till åtal och fällande dom. Det är därför av stor betydelse att brottet får en korrekt rubricering från början och att åklagaren, för det fall ärendet inledningsvis handläggs vid en allmän åklagarkammare, omgående kontaktar en internationell åklagare för samråd om var ärendet fortsättningsvis ska handläggas. Ett sådant samråd bör dokumenteras.

5.3 Dokumenterade direktiv

Dokumenterade direktiv har lämnats i för få ärenden

En förundersökning ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Skyndsamhetskravet innebär bl. a. att ärendet inte får bli liggande hos åklagaren i avvaktan på direktiv. Skyndsamhetskravet och förundersökningsledarens övergripande ansvar innebär att det inte är tillräckligt att åklagaren utan dröjsmål ger polisen dokumenterade direktiv⁵ om vilka utredningsåtgärder som ska vidtas utan även följer upp och bevakar att direktiven följs⁶.

Se även slutsatsen på s. 26 i rapporten Människohandel – delredovisning av ett projekt - Domar 2009-2012, oktober 2013 (ÅM-A 2013/1731).

⁵ Se bl. a. Handläggning av ärenden gällande övergrepp mot barn, Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, mars 2012, avsnitt 5.1.4.

⁶ Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2007:5) om bevakning och uppföljning vid Åklagarmyndigheten av pågående förundersökningar och 1 a § 2 st. förundersökningskungörelsen samt JO 2013/14 s. 154.

Det är en brist att dokumenterade direktiv förekommer i endast 19 av de granskade ärendena. Dokumentationsbrist kan bl. a. leda till att en eventuellt ny förundersökningsledare eller – vid förstärkt åklagarfunktion – en annan åklagare än förundersökningsledaren inte kan bilda sig en uppfattning om vilka förundersökningsåtgärder som har utförts, vad resultatet blivit och vilka åtgärder som fortsättningsvis bör vidtas.

Ur ett tillsynsperspektiv försvåras granskningsarbetet eftersom underlaget är bristfälligt.

5.4 Preliminär gärningsbeskrivning

Det har funnits utrymme för att använda dokumenterade preliminära gärningsbeskrivningar i betydligt större omfattning

I Ett ”bästa arbetsätt” för vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn – Promemoria över det arbetsätt som utvecklats i metodutvecklingsprojektet, Utvecklingscentrum Göteborg, april 2013, beskrivs syftet med en preliminär gärningsbeskrivning.⁷

Preliminär gärningsbeskrivning med bevisuppgift ska regelmässigt upprättas av åklagaren och användas av åklagaren och polisen under förundersökningen. Syftet med den preliminära gärningsbeskrivningen är att höja kvaliteten i bevissäkringen och att effektivisera styrningen av förundersökningen. Den preliminära gärningsbeskrivningen anger inriktningen på utredningsarbetet och är avsedd att vara ett stöd för både åklagaren och den utredande polisen. Genom att vid behov justera gärningsbeskrivningen och uppdatera bevisuppgiften efter hand som förundersökningen framskrider kan åklagaren ha kontroll över inriktningen och utvecklingen av ärendet. Utredaren involveras på ett mera påtagligt sätt i utredningen och kan själv utifrån den preliminära gärningsbeskrivningen se hur utredningen behöver kompletteras i olika avseenden och i dialog med åklagaren bidra till att styra utredningen i rätt riktning. Den preliminära gärningsbeskrivningen tjänar också som underlag för delgivning av brottsmisstanke med den som är skäligen misstänkt i utredningen. I ärenden där preliminära gärningsbeskrivningar har använts under förundersökningens gång, har åklagaren i princip stämningsansökan klar när åtal ska väckas och vinner på så sätt tid och kan korta handläggningen från färdigt förundersökningsprotokoll till beslut.

Även när det gäller förundersökningar angående människohandel föreligger typiskt sett motsvarande bevissvårigheter. Dessutom är förundersökningarna ofta mycket omfattande. Det kan därför på goda grunder antas att den beskrivna arbetsmetoden lämpar sig väl även vid förundersökningar avseende människohandel.

---

⁷ Se promemorians s. 6. Sättet att arbeta med preliminära gärningsbeskrivningar beskrivs även i Handläggning av ärenden gällande övergrepp mot barn, Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, mars 2012, avsnitt 5.1.4.

Följaktligen är det en brist att (dokumenterade) preliminära gärningsbeskrivningar inte har använts i någon större omfattning i de granskade ärendena.

5.5 Tvångsmedel

Anhållande och häktning ökar möjligheterna att väcka åtal

För människohandel av normalgraden är föreskrivet fängelse i lägst två och högst tio år. Av 24 kap. 1 § 2 st. och 6 § rättegångsbalken följer att personer som är på sannolika skäl misstänkta för människohandel bör anhållas och häktas om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Brottet är så allvarligt att även hemliga tvångsmedel - d. v. s. hemlig avlyssning och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och i vissa fall hemlig rumsavlyssning – får användas.

Av rapporten Tvångsmedelsanvändning och beslutsfrister m.m. vid vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn, Utvecklingscentrum Göteborg, februari 2010, avsnitt 6.2, framgår att ett frihetsberövande genom anhållande och häktning är en statistisk säkerställd framgångsfaktor vid utredning av vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn. Det kan på goda grunder antas att motsvarande gäller vid förundersökningar avseende människohandel.

En allmän utgångspunkt bör därför vara att personer som är på sannolika skäl misstänkta för människohandel ska frihetsberövas.⁸

5.6 Skadedokumentation

Den konstaterade avsaknaden av skadedokumentation kan i vissa ärenden förklaras med att polisanmälan inte sker i nära anslutning till brottet.

Det bör understrykas att även frånvaron av skador bör dokumenteras.⁹

5.7 Förhör med målsägande

Förhör med målsäganden är en av de väsentligaste delarna under förundersökningen. Åklagaren har i egenskap av förundersökningsledare ansvar för hur förhören genomförs och dokumenteras. Det är angeläget att det första förhöret sker så snart som möjligt efter anmälningstillfället.

Människohandel är typiskt sett en komplicerad brottstyp att utreda. De som har varit utsatta för människohandel befinner sig inte sällan i en mycket sårbar situation. Det är därför av uppenbara skäl en betydande fördel om de

⁸ Se även riksåklagarens tillsynsbeslut den 21 april 2015 i ärende ÅM 2014/7730.

⁹ Se bl. a. Handläggning av fridskränkingsbrotten, Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006 och uppdaterad mars 2012, avsnitt 4.2.1.

personer som håller förhören är erfarna förhørsledare med god kännedom om brottstypen ifråga och att förhören i större utsträckning planeras gemensamt av polis och åklagare.

Vid granskningsarbetet har framkommit att det i vissa ärenden förekommer målsägandeförhör som är långa och saknar struktur. Samma bild har framkommit vid sammanträffandena med åklagarna vid de internationella åklagarkamrarna.

5.8 Dokumentation av förhör

Det första målsägandeförhöret har alltför sällan dokumenterats med bild och ljud

Granskningsgruppen har visat att det första målsägandeförhöret i huvudsak dokumenterats i referatform trots fördelarna med att – ur såväl lagföringssynpunkt som målsägandeperspektiv – dokumentera förhöret med bild och ljud.

Fördelarna beskrivs bl. a. i avsnitt 4.3 Handläggning av fridskränkingsbrotten, Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006 och uppdaterad mars 2012. Där anges bland annat följande.

För åklagare utgör ett videofilmade förhör en god möjlighet att driva förundersökningen vidare även om målsäganden inte vill medverka. Videoförhöret ger en möjlighet för åklagaren att, om målsäganden ändrar eller tar tillbaka tidigare lämnade uppgifter, åberopa förhörsuppgifterna vid rättegången enligt reglerna i 36 kap. 16 § 2 st. jämfört med 37 kap. 3 § rättegångsbalken genom förevisning av videobandet. Domstolen får då en bättre möjlighet att bedöma uppgifternas tillförlitlighet i förhållande till eventuellt avvikande uppgifter vid huvudförhandlingen än om dessa åberopas i förhörsutskrift. Förutsättningarna för varaktigt hållbara domslut förbättras därmed. Videofilmade förhör kan även få betydelse i beslutsprocessen under förundersökningen, då en åklagare som inte närvarat vid målsägandeförhöret genom videofilmen har tillgång till ett bra underlag inför beslutet i åtalsfrågan.

För brottsoffret kan vetskapen om att förhörsuppgifterna är inspelade på videoband innebära en trygghet under hela processen genom att uppgifterna finns väl dokumenterade om han eller hon inte skulle orka berätta själv.

Under pågående förundersökning kan ofta en sammanfattning av det videofilmade förhöret i en promemoria som förhørsledaren upprättar utgöra tillräckligt beslutsunderlag för förundersökningens fortsatta bedrivande. Observera även möjligheten att skriva ut delar av förhör i sammanfattning och delar i dialogform. Det resurskrävande arbete som utskrift av ett förhör i dialogform innebär kan därför ibland avvaras.

Det bild- och ljuddokumenterade förhöret kan vidare i vissa fall ge en möjlighet att i processen förevisa uppkomna fysiska skador på målsäganden och även åskådliggöra målsägandens psykiska mående vid förhörstillfället. I den nyss nämnda handboken (se avsnitt 4.2.1) ges närmare råd om hur skadorna bör dokumenteras.

5.9 Målsägandebiträde

Framställan till domstol om förordnande av målsägandebiträde har gjorts i alltför få ärenden

Av rapporten Tvångsmedelsanvändning och beslutsfrister m.m. vid vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn, Utvecklingscentrum Göteborg, februari 2010, avsnitt 6.1, framgår att ett tidigt förordnande av målsägandebiträde eller särskild företrädare är en statistiskt säkerställd framgångsfaktor vid utredningen av vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn. Det kan på goda grunder antas att motsvarande gäller även förundersökningar avseende människohandel.

Mot denna bakgrund, men även ur ett målsägandeperspektiv, är det alltså angeläget att på ett tidigt stadium uppmärksamma målsägandens behov av ett målsägandebiträde. Vid s.k. snabba tillslag kan det av praktiska skäl vara svårt att få ett målsägandebiträde förordnat. Vid sådana tillslag kan det framstå som mer angeläget att tämligen omgående genomföra ett målsägandeförhör än att avvakta förordnande av ett målsägandebiträde.

5.10 Förstärkt åklagarfunktion

Förstärkt åklagarfunktion har förekommit i för liten utsträckning

Med förstärkt åklagarfunktion avses att två eller flera åklagare - varav endast en är förundersökningsledare - engageras vid handläggningen av ett och samma ärende.¹⁰

Människohandelsutredningar är inte sällan omfattande och komplexa med långa handläggningstider och många involverade personer. Det krävs exempelvis inte bara noggranna överväganden om straffbestämmelsens olika delrekvisit utan även omfattande tillgångsutredningar m.m.

Det kan mot denna bakgrund och ur ett utbildningsperspektiv finnas skäl att i större omfattning än i nuläget förstärka åklagarfunktionen.

---

¹⁰ Se RättsPM 2008:3 Förstärkt åklagarfunktion – när flera åklagare handlägger samma ärende, Promemoria, Åklagaravdelningen, februari 2008.

5.11 Behov av metodstöd

Det nuvarande metodstödet bedöms som tillräckligt

I rapporten Människohandel – delredovisning av ett projekt - Domar 2009-2012, Internationella åklagarkammaren i Göteborg, oktober 2013 (ÅM-A 2013/1731) finns en checklista som beskriver ett bästa arbetssätt (se s. 26-29). Denna checklista tillsammans med det förhållandet att förundersökningar avseende människohandel ska ledas av åklagare vid de internationella åklagarkamrarna medför att verksamhetsnyttan av en handbok eller ytterligare metodstöd får anses förhållandevis låg.

6 Beslut

Med anledning av de iakttagelser som har gjorts vid tillsynen och de slutsatser som dragits beslutas att denna tillsynsrapport ska överlämnas för övervägande till

- rättsavdelningen vid Åklagarmyndighetens huvudkontor,
- Utbildningscentrum,
- chefen för Utvecklingscentrum Göteborg samt
- samtliga områdeschefer och chefen för nationella åklagaravdelningen.

Genom denna rapport avslutas tillsynsprojektet.

Mikael Björk
Vice överåklagare

Tord Josefson
Kammaråklagare

Människohandel

Frågeformulär

AM-

K-nr:

1. Anmälningsdatum: .....
2. Hur rubricerades brottet inledningsvis
  - människohandel för sexuella ändamål (brottskod 0418-0419)
  - människohandel för tvångsarbete (brottskod 0470-0471)
  - människohandel för tiggeri (brottskod 0472-0473)
  - människohandel för organhandel (brottskod 0474-0475)
  - människohandel för krigstjänst (brottskod 0476-0477)
  - människohandel för övriga ändamål (brottskod 0478-0479)
  - grovt koppleriKommentar:
3. Brottstid:
4. Har brottet inledningsvis fått korrekt rubricering?
  - ja
  - nej kommentar:
  - kan inte bedömas kommentar:
5. Har brottet fått ändrad rubricering under utredningens gång
  - ja
  - nej kommentar:
  - kan inte bedömas kommentar:
6. Anmälare:
  - polis
  - socialnämnd
  - migrationsverket
  - sjukvård
  - annan Kommentar:
7. Hur brottet uppdagats:
  - polisman i tjänst kommentar:
  - spaning
  - underrättelse
  - målsäganden söker hjälp
  - övrigt kommentar:
8. Antal målsägande:
okänt

9. Målsägandens ålder

- 0-14   antal:
 15-17   antal:
 18-   antal:
 uppgift saknas

10. Målsägandens nationalitet

- svensk   antal:
 inom EU   antal:
 utom EU   antal:
 uppgift saknas   antal:

11. Målsägandens kön

- man   antal:
 kvinna   antal:
 uppgift saknas   antal:

12. Målsägandens relation till misstänkt

- familj (ej partner)
 annan släktskap, t.ex. kusin och svåger
 partner
 övrigt   kommentar

13. Har målsäganden beviljats tillfälligt uppehållstillstånd (TUT)

- ja   antal: nej   antal:

Kommentar:

14. Målsägande1   antal förhör:

Första förhör:

Datum:

dokumentation: video/dialog/referat

närvarande: åklagare/särsk företr/mäbiträde/ ingen

Uppgift saknas då det finns andra brottsmisstankar:

Målsägande2   antal förhör:

Första förhör:

Datum:

dokumentation: video/dialog/referat

närvarande: åklagare/särsk företr/mäbiträde/ ingen

Uppgift saknas då det finns andra brottsmisstankar:

Målsägande3   antal förhör:

Första förhör:

Datum:

dokumentation: video/dialog/referat

närvarande: åklagare/särsk företr/mäbiträde/ ingen

Uppgift saknas då det finns andra brottsmisstankar:

Målsägande4   antal förhör:

Första förhör:

Datum:

dokumentation: video/dialog/referat

närvarande: åklagare/särsk företr/mäbiträde/ ingen

Uppgift saknas då det finns andra brottsmisstankar:

Målsägande5   antal förhör:

Första förhör:

Datum:

dokumentation: video/dialog/referat

närvarande: åklagare/särsk företr/mäbiträde/ ingen

Uppgift saknas då det finns andra brottsmisstankar:

15. Har majoriteten av målsägande medverkat under utredningen
- ja i inledningen av utredningen
  - ja i den fortsatta utredningen
  - ja under hela utredningen
  - nej
  - har ej gått att nå för förhör
16. Har något brottsoffer själv begått brott som utretts samtidigt i förundersökningen?
- tillgreppsbrott
  - narkotikabrott
  - rån
  - nej
  - vet ej   kommentar:
17. Antal misstänkta:
- okänt
18. Är någon av de misstänkta under 18 år?
- ja
  - nej
19. Misstänkta könen
- man, antal...
  - kvinna, antal...
20. Åklagarinträde   ja   datum:
- nej
21. Totalt antal förhör med misstänkt/a.....
22. Offentlig försvarare närvarande vid förhör med misstänkt/a
- ja vid hälften eller fler
  - ja vid mindre än hälften
  - nej
  - framgår ej
23. Dokumentation av målsägandens skador/avsaknad av skador:
- a) Polisen   skriftligen   foto   video   ingen dokumentation
  - b) Sjukvård   ja   nej
  - c) Rättsläkare   ja
  - nej
  - kommentar:

24. Förundersökningen pågår
 ej inledd
 nedlagd
 åtal
 ej åtal
 fu leds av polis
25. Tid som förundersökningen pågått:
Datum inledd.....
Datum avslutad eller om pågående granskning .....
26. Preliminär gärningsbeskrivning använts
 från inledande skedet av fu senare under fu vid åtal ej använts
27. Dom
 människohandel
 grovt koppleri
 ogillat
Kommentar:
28. Förekommer dokumenterade direktiv
 ja nej
29. Reella tvångsmedel
a. Förekomst ja nej ej skäl
b. Typ av tvångsmedel husrannsakan beslag förvar/kvarstad
30. Personella tvångsmedel
a. Förekomst ja nej ej skäl
b. Typ av tvångsmedel häfö anhållande kroppsbesiktning häktning
31. Hemliga tvångsmedel i avslutade förundersökningar
Förekomst ja nej
32. Finns det andra brottstyper i ärendet som kan ha påverkat handläggningstiden
 ja om ja, vilka brott:
 nej
33. Tolk
 ja nej
Om ja, vilken eller vilka av följande förhörspersoner
 målsägande
 misstänkt
 vittne
 annan kommentar:
 vet ej
34. Förstärkt åklagarfunktion
 ja nej kommentar:

35. Har det utretts sexköpsbrott i samband med förundersökningen
 ja nej Kommentar:

36. Förekomst av rättshjälp i ärendet
 ja nej Kommentar:

37. Samarbete med utländska myndigheter
 ja nej Kommentar:

38. På vilken enhet har ärendet handlagts
 allmän åklagarkammare
 internationell åklagarkammare
 annan enhet kommentar:

39. Om ärendet handlagts vid allmän åklagarkammare eller annan enhet

Har det följt Åklagarmyndighetens styrdokument om ärendefördelning

ja nej

Har det följt överenskommelse med internationell åklagarkammare

ja nej

Har det följt annat skäl

ja nej Kommentar:

.....